

REGRESNI ZAHTEVI KOD OSIGURANJA IMOVINE

Ugovor o osiguranju imovine je prvenstveno obeštećujućeg karaktera, obzirom da ima za cilj naknadu štete koja je prouzrokovana dešavanjem osiguranog slučaja predviđenog ugovorom. "Osnovna funkcija osiguranja sastoji se u pružanju zaštite od određenih rizika (opasnosti) čijom realizacijom može da nastane imovinska šteta ili povreda ličnih dobara osiguranika (ili nekog trećeg lica) različita dobra mogu biti predmet zaštite putem osiguranja. U oblasti imovinskih osiguranja to mogu biti različiti materijalni interesi, vlasnika određene stvari, titulara nekog drugog stvarnog prava, poverioca nekog potraživanja, dužnika naknade prouzrokovane štete,... itd. putem osiguranja u velikoj meri mogu biti naknađene štetne posledice osiguranog slučaja i povraćena narušena imovinska ravnoteža".¹ Odredbama člana 924. Zakona o obligacionim odnosima jasno je predviđeno da svako lice koje ima interes da se osigurani slučaj ne dogodi može zaključiti ugovor o osiguranju imovine, te da upravo to lice ili lica koja su u času nastanka štete imala materijalni interes na osiguranoj imovini, iz čega možemo zaključiti da je osiguranje imovine postulirano upravo na gore navedenom načelu obeštećenja i materijalnom interesu, što ga u krajnjoj liniji i razdvaja u potpunosti od osiguranja lica, mada "pošto je kod nas slabo razvijena kultura osiguranja, naši ljudi smatraju da nema potrebe za osiguranjem kada nema katastrofa. Kada se štete, međutim, pojave, a država iz razumljivih razloga ne pruži dovoljnu pomoć, optužuju se osiguravači što nisu ponudili odgovarajuće osiguravajuće pokriće".² "Ugovor o osiguranju imovine zaključuje svako lice koje ima interes da se ne dogodi osigurani slučaj kako bi izbeglo da trpi materijalni gubitak odnosno snosi štetu. ovim ugovorom obezbeđuje se naknada štete koja se desi na imovini osiguranika nastupanjem osiguranog slučaja. Iznos naknade ne može biti veći od štete koju je osiguranik pretrpeo. Na osnovu izloženih osnovnih svojstava ugovora o osiguranju imovine može se izvesti zaključak da je ugovor o osiguranju imovine obeštećujući i da mu je osnovna svrha da izvrši kompenzaciju odnosno naknadu pretrpljene štete na imovini osiguranika".³ Ugovorom o osiguranju se osigurava kako imovina, tako i pojedinačan predmet, a ono što je fundamentalno je da je interes osiguranja ekvivalent restituciji u stanje pre nastale štete isplatom osigurane sume od strane osiguravača, kao i da interes mora postojati kod korisnika osiguranja već prilikom zaključenja ugovora. "Ugovor osiguranja određuje visinu osigurane sume koja treba da odgovara visini vrednosti osigurane stvari da bi osiguranje odgovorilo

* Privredna akademija Novi Sad

¹ P. Šulejić, *Pravičnost i interesi u raspodeli rizika putem osiguranja*, Pravni život, Beograd, 1994, br. 11, 12/, tom 2, str. 2217

² M. Matić, *Poplave i njihov uticaj na osiguranje*, Pravni život, Beograd, 2005, br. 10/2005, tom 2, str. 1155

³ B. Rajičić, *Obraveze osiguranika iz ugovora o osiguranju imovine*, Pravni život, Beograd, 1993, br. 11, 12, tom 2, str. 1571

svom cilju, integralnoj naknadi eventualne štete. Naime, u slučaju nastanka štete na osiguranoj stvari za visinu obaveze osigurača od značaja su tri elementa, visina osigurane sume, vrednost osigurane stvari i visina štete. Ako osigurana suma odgovara stvarnoj vrednosti stvari šteta će biti u potpunosti naknađena, ukoliko to nije slučaj, već je osigurana suma manja od vrednosti osigurane stvari naknada će biti samo delimična”.⁴ Elastičnije rešenje pitanju imovinskog interesa za razliku od Zakona o obligacionim odnosima daje Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, gde je regulisano da je osiguranik legitimisan da potražuje naknadu štete od osiguravača i ako je interes na osiguranom predmetu stekao nakon nastupanja osiguranog slučaja. U skladu sa načelom obeštećenja i obavezom naknade pretrpljene štete osiguraniku od strane osiguravača taj iznos je limitiran, a uzajamna uslovljenost postoji između visine premije i rizika koji se osiguranjem pokriva, visine iznosa kojim se restituiše šteta na osiguranom predmetu, te da li je u konkretnom slučaju ugovorena franšiza, a treba naglasiti da je izgublenu dobit potrebno posebno osigurati. Izuzetke predstavljaju u plovidbenom osiguranju osiguranje robe gde su jednim osiguranim iznosom obuhvaćeni kako vrednost robe, svi troškovi u vezi prevoza, kao i očekivani dobitak, te kod osiguranja useva, plodova i ostalih proizvoda zemlje opštim uslovima osiguravača detaljnije je razrađena dispozitivna odredba Zakona o obligacionim odnosima, pa tako se kod ovih šteta iznos naknade kalkuliše analizom vrednosti osiguranih useva utvrđenog prinosa koji bi osiguranik ostvario da nije bilo nikakvog oštećenja, a potom se od tako utvrđenog iznosa odbija smanjenje prinosa zbog oštećenja od opasnosti koje nisu obuhvaćene osiguranjem, pa se tako dobijeni iznos preračunava po tržišnim, garantovanim ili ugovorenim cenama. Pod tržišnim cenama podrazumevaju se cene formirane posle berbe ili žetve na slobodnom tržištu.⁵ Međutim, “u nekim vrstama osiguranja suma se ne ugovara i tada je visina pretrpljene štete najvažniji elemenat za određivanje visine naknade iz osiguranja. Na primer, kod osiguranja osnovnih sredstava i sredstava zajedničke potrošnje od opasnosti požara i nekih drugih opasnosti primenom faktora podosiguranja smatra se da su ove stvari osigurane na njihovu svakovremenu stvarnu vrednost, što znači da će kad nastane osigurani slučaj osigurač da naknadi utvrđeni iznos stvarne štete u punom iznosu”.⁶ Međutim, “Postavlja se pitanje da li bi osiguravač mogao odbiti osiguranika od prava na naknadu, zbog toga što je suprotno propisima o protivpožarnoj zaštiti radio sa otvorenim plamenom i na taj način izazvao požar, bez obzira što se po uslovima osiguranja daje pokriće i za namerno izazvanu stetu od strane radnika osiguranika. u praksi osiguranja nije poznat slučaj primene ove odredbe odnosno sudska presuda u korist osiguravača. Opštim uslovima za osiguranje imovine pored već navedenih ugovorene su obaveze osiguranika kad nastane osigurani slučaj. Odredbom ovog člana osiguranik je obavezan da u svim slučajevima predviđenim propisima, a posebno za štete od požara, eksplozije, provalne krađe, saobraćajne nezgode i razbojnistva, podnese prijavu nadležnom organu unutrašnjih poslova i navede sve uništene, nestale odnosno oštećene stvari, do dolaska predstavnika osiguravača na mesto štete ne promeni stanje događaja osim ako je promena u javnom interesu, odnosno u cilju smanje-

⁴ P. Šulejić, *Uticaj inflacije na izvršenje ugovora o osiguranju*, Pravni život, Beograd, 1993, br. 11, 12, tom 2, str. 1533

⁵ Vidi uslove za osiguranje u poljoprivredi DDOR Novi Sad.

⁶ Prof. dr S. Perović, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, knjiga 2, str. 1507

nja štetnih posledica ili sprečavanju nastupanja veće štete, pruži sve podatke i druge potrebne dokaze za utvrđivanje uzroka obima i visine štete, kao i da pribavi druge dokaže ako je to potrebno i opravdano”.⁷ Međutim, osiguranik ne gubi pravo na naknadu ili svotu osiguranja iz ugovora o (kasko) osiguranju mada u propisanom roku od saznanja nije obavestio MUP a o nastanku osiguranog slučaja, ali je dužan da naknadi osiguravaču zbog toga eventualno nastalu štetu. Inače, kod nastupanja više osiguranih slučajeva za svaki pojedinačno, naknada se isplaćuje u potpunosti u odnosu na sumu osiguranja, što naravno važi u slučaju da je osigurana stvar oštećena ili delimično izgubljena prilikom delovanja osiguranog rizika kritičnom prilikom, a ne i ako je uništena, jer obaveza osiguravača prestaje. Za razliku od zakonskog rešenja iz člana 900. stav 6. odredbama člana 936. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima regulisana je potpuno drugačija pravna situacija, odnosno postuliran je zakonski osnov za ugovaranje tzv. prvog rizika. Kod osiguranja na prvi rizik je specifično da osiguravač preuzima obavezu da isplati naknadu iz osiguranja do iznosa sume osiguranja bez obzira na vrednost osigurane stvari, pa i ako je ona niža. Za temu kojom se bavimo, osiguranje imovine i ostvarivanje prava na regres, bitno je navesti i da u svakodnevnoj poslovnoj praksi osiguravatelji svoju imovinu štite koristeći sva zakonski predviđena rešenja, pa tako je u primeni podosiguranje, kojim se imovina osigurava na nižu vrednost od stvarne, višestruko osiguranje kojim osiguranik svoju imovinu osigurava od istog rizika, za isti interes i vreme kod raznih osiguravača, te dvostruko osiguranje, specifično po tome što svota osiguranja prelazi stvarnu vrednost osigurane stvari. U slučaju dvostrukog osiguranja potrebno je od slučaja do slučaja ceniti savesnost osiguranika, jer za slučaj njegove nesavesnosti isti duguje premiju svim osiguravačima, a ako nastupi osigurani slučaj osiguranik može da ostvari samo iznos stvarne vrednosti osigurane stvari i to od bilo kog od navedenih osiguravača. Ovo je posebno važno za pitanje regresa među osiguravačima obzirom da nakon nastupanja osiguranog slučaja, iznosi iz regresnih zahteva, koji će biti naplaćeni predispinirani su rasvetljavanjem pitanja svote osiguranja, stvarne vrednosti osigurane stvari i naplaćene premije, odnosno srazmernosti učešća svakog osiguravača pojedinačno u njima. Često u praksi dolazi i do zaključivanja ugovora o osiguranju na veću vrednost od stvarne vrednosti osiguranog predmeta, do nadosiguranja, gde je relevantna za dalje postupanje osiguravača činjenica da li je do zaključivanja ovog ugovora došlo usled prevarne radnje jedne ugovorne strane ili ne, pa se u zavisnosti od toga nesavesnost reflektuje u pravcu poništaja ugovora, a ako su ugovorne strane savesne ugovor ostaje na snazi, ali se svota osiguranja redukuje na stvarnu vrednost osigurane stvari, što vodi i snižavanju premije osiguranja. “Naravno da prilikom nadoknađivanja štete ne moraju da budu isti iznosi sume osiguranja i isplaćene naknade štete, čak i kada je u pitanju totalna šteta. naime, ukoliko se zaključi osiguranje na ugovorenu vrednost sa ili bez koeficijenta korekcije, ali sa primenom koeficijenta rasta cena, npr. oruđa za rad, kojim se uvećava i suma osiguranja i shodno tome premija osiguranja iz meseca u mesec, tada se u slučaju nastanka osiguranog slučaja uzima u obzir uvećana suma osiguranja, što je prethodno ugovorom i regulisano. Takođe, ako je ugovoreno osiguranje sa tzv. promenljivom sumom osiguranja, pri čemu se uz plaćanje uvećane premije, suma osiguranja iz meseca u mesec uvećava za ugovoreni koeficijent, tada se takođe, mora voditi računa o onoj sumi osiguranja koja va-

⁷ B. Rajčić, *Obaveze osiguranika iz ugovora o osiguranju imovine*, Pravni život, Beograd, 1993, br. 11, 12, tom 2, str. 1584

ži u mesecu kada se dogodio osigurani slučaj. U oba navedena slučaja ne radi se o odstupanju od principa da je suma osiguranja gornja granica obaveze osiguravača, već upravo o poštovanju tog principa, pri čemu se samo zbog jednogodišnjeg trajanja ugovora o osiguranju daje mogućnost realne zaštite imovine u uslovima inflacije, primenom odgovarajućeg koeficijenta”.⁸ Nadalje, bez obzira na vrstu zaključenog ugovora o osiguranju imovine osiguranik mora da preduzme sve mere da bi sprečio nastupanje osiguranog slučaja, te preduzme sve što može da ograniči štetne posledice koje je njegovo nastupanje prouzrokovalo, ali tako da otklanja neposrednu opasnost i to radnjom koja je razumna. “Oba uslova su data u vidu standarda koji se imaju tumačiti u svakom konkretnom slučaju. Vrhovni sud je, na primer, u jednom slučaju smatrao da postoji opravdana radnja osiguranika u neposrednoj opasnosti po osiguranu robu kada je zbog visokog vodostaja i opasnosti da voda proдре u halu gde se nalazio osigurani šećer preneo robu na drugo skladište, a potom je hala iz koje je roba odneta poplavljena, sud je obavezao osiguravača da osiguraniku naknadi trošove prenoša robe, jer... troškovi učinjeni za spašavanje osigurane robe, odnosno za otklanjanje štete na istoj od dejstva opasnosti koja je bila nesumnjivo u izgledu, a zatim je ta opasnost i nastupila, vezani su za osigurani slučaj i tuženi zavod ih je dužan naknaditi... jer su ti troškovi svakako celishodno učinjeni za spašavanje osigurane robe”.⁹ Isto tako iz presude Vrhovnog suda Srbije prev 51/02 od 10. 07. 2002. godine uočavamo koji su postulati odgovornosti osiguravača, a u istoj stoji “U postupku je utvrđeno da je tuženi sa tužiocem zaključio ugovor o osiguranju imovine po polisi br. 1577448600 sa rokom od 20. 11. 1991. do 20. 11. 1992. godine, prema uslovima za osiguranje tužilac je osigurao radnu mašinu “bobst” namenjenu za utiskivanje određenih kontura na papiru. dana 09. 04. 1992. godine uočena je nepravilnost u radu mašine i demontažom je utvrđeno da je mašina pukla na delu postolja prese, zbog čega je izbačena iz upotrebe. Prema usaglašenom nalazu veštaka Stošić Slave i Đukić Milana pukotina na mašini nastala je kao posledica u načinu rukovanja prese od strane rukovaoca, usled loše podešenog položaja tiskača i puštanja u rad mašine brzinom koja je u trenutku ostvarila početnu pukotinu, bez mogućnosti da rukovalac očita silu i istovremeno isključi mašinu. Činjenica da merač nije bio ugrađen veštaci su zaključili da nije od uticaja na nastanak štete, i da je isti ugrađen ne bi dao efikasnu zaštitu mašine, jer je preopterećenje moguće i uz postojanje i ispravan rad merača... nisu osnovani navodi revizije o pogrešnoj primeni materijalnog prava i to odredbe člana 3. uslova za osiguranje mašina od loma i nekih drugih opasnosti. Prema toj odredbi u tački 1. osiguranjem se pruža osiguravajuća zaštita od oštećenja ili uništenja osigurane stvari usled nezgode u pogonu pod kojima se podrazumevaju događaji koji nastanu nepredviđeno ili iznenada u vezi sa korišćenjem osigurane stvari, kao i neispravnosti, nehata ili zle namere radnika ili kod drugih lica pod određenim uslovima. Na osnovu dokaza koji su izveli nizi sudovi, proizilazi da je u konkretnom slučaju nastupio osigurani slučaj. Do štete je došlo usled nedostatka koji nije bio ili morao biti poznat osiguraniku u momentu zaključenja ugovora. Sem toga, do kvara na mašini nije došlo zbog toga što nije bio ugrađen merač pritiska rada prese, kako su pravilno ocenili privredni sudovi, jer ugrađivanjem merača ne bi dao efikasnu zaštitu,

⁸ D. Mrkšić, *Suma osiguranja i naknada štete*, Beograd, 1995, Pravni život, br. 11, tom, str. 508

⁹ Zbirka sudskih odluka, knjiga 9, sv. 1, br. 139, Prof. dr S. Perović, *Komentar zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, knjiga 2, str. 1511

¹⁰ Iz sudske prakse Trgovinskog suda u Novom Sadu.

zbog čega nema osnova da se uvaži revizija tuženog kao osnovana.¹⁰ Ipak, i kada osiguranik ne ispunji svoju dužnost propisanu članom 926. Zakona o obligacionim odnosima prema osiguravaču, ako nije nastupila nikakva šteta za osiguravača, a osiguranik nije postupao sa izrazitom namerom ili nemarnosću neće doći do primene sankcija prema njemu u smislu poništaja zaključenog ugovora o osiguranju imovine ili umanjenja naknade iz osiguranja. Što se tiče prepuštanja osigurane stvari osiguravaču, odredbama člana 927. Zakona o obligacionim odnosima ta mogućnost je isključena, ako ugovorne strane nisu predvidele drugačije, obzirom da je napuštaj ili abandon vezan uglavnom za transportno osiguranje, o čemu smo više govorili u prethodnom poglavlju analizirajući odredbu člana 714. stav 3. Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi. Međutim, u slučaju krađe osigurane stvari, pa pronalaženjem iste ako je u međuvremenu isplaćena naknada iz osiguranja, navedena zakonska mogućnost postaje interesantno i celishodno rešenje, jer osiguravač ima interes da stekne pravo svojine na njoj.

Ako je do propasti osigurane stvari došlo usled događaja, koji nije predviđen u polisi shodno članu 928. Zakona o obligacionim odnosima zaključen ugovor prestaje da važi a osiguravač ima obavezu da ugovaraču osiguranja vrati deo premije srazmerno preostalom vremenu, dok u slučaju postojanja ugovora o osiguranju imovine, kojim je osigurano više stvari, a ne propadnu sve ugovor ostaje na snazi u odnosu na stvari, koje su preostale, a potom dolazi do potrebne modifikacije ugovora, sve napred navedeno iz poštovanja načela deljivosti premije. "Tako bi, da je celokupna imovina neke opštine bila osigurana, premija bi bila 0,02%. Ovaj primer pokazuje da obično osiguranje uz standardnu premiju zahteva veliku solidarnost onih osiguranika, koji su manje izloženi riziku. Ova situacija se delimično može rešiti određenom gradacijom premije u skladu sa stvarnim rizikom. U prilog ovog primera govore podaci o stvarnim gubicima, beleženi poslednjih dvadeset godina u Sjedinjenim Američkim Državama. Portfolio Američke državne osiguravajuće šeme NFIP (National Flood Insurance Program) prvenstveno obuhvata ugroženu imovinu u nekih 4,4 miliona polisa. 95% njih pokriva rezidencijalne zgrade i sadržaj u njima. Premije su gradirane prema izloženosti u rasponu od 2 do 10%. Puna vrednost imovine nije potrebna u svakom slučaju".¹¹

Štete, koje su pokrivene ugovorom o osiguranju imovine, koji može biti zaključen na godinu, ali i na deset i više godina, čime osiguranik stiče pravo na popust na premiju, a shodno opštim uslovima osiguravača¹² su raznolike. Ilustrativna je u tom pravcu presuda Višeg privrednog suda pz 6885/99 od 28. 06. 2000. godine u kojoj je sud stao na stanovište da "ne mogu se prihvatiti navodi žalbe da tužiocu ne pripada naknada štete za osigurani slučaj koji se dogodio u februaru mesecu 1994. godine jer je polisa potpisana 04. 05. 1994. godine a premija osiguranja po istoj polisi nije plaćena, a ovo sa razloga što se u konkretnom slučaju radi o dugoročnom osiguranju, a polisama određuju bliži elementi osiguranja, pa i na samoj polisi, pa i da je osiguranje traje od 01. 01. 1994. godine i premija dospeva 01. 01. iste godine, a iz zapisnika o sravnjenju koji je sačinjen među strankama proizilazi da tužilac ima dug prema tuženom po označenim polisama i to za 1996. godinu."¹³ Detaljni ugovori o osigura-

¹¹ M. Matić, *Poplave i njihov uticaj na osiguranje*, Pravni život, Beograd, 2005, br. 10/2005, tom 2, str. 1155

¹² Vidi opšte uslove DDOR Novi Sad.

¹³ Iz sudske prakse Trgovinskog suda u Novom Sadu.

njima zaključenim po pojedinim polisama takođe su sadržani u uslovima za osiguranje i to su osiguranje od opasnosti požara i nekih drugih opasnosti, osiguranje mašina od loma i nekih drugih opasnosti, osiguranje od opasnosti provalne krađe i razbojništva, osiguranje objekata u izgradnji i objekata i opreme u montaži, osiguranje od opasnosti prekida rada usled požara i nekih drugih opasnosti, osiguranje elektronskih računara, procesora i sličnih uređaja, a opšti uslovi za osiguranje imovine čine osnovni ugovor koji se primenjuje na sva gore pobrojana osiguranja. Osiguravač je u smislu člana 929. Zakona o obligacionim odnosima dužan naknaditi štete nastale slučajno ili krivicom ugovarača osiguranja, osim ako je ta šteta prouzrokovana namerno ili je nastala šteta, koja nije pokrivena osiguranjem, s tim što krivicu odnosno nameru treba sagledati sa aspekta odredbi člana 898. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, koje isključuju mogućnost da osigurani slučaj može biti prouzrokovao voljom ugovarača osiguranja. Međutim, ako je osigurani slučaj prouzrokovalo lice za čije postupke osiguranik odgovara osiguravač je dužan da osiguraniku naknadi pretrpljenu štetu. “Sa stanovi šta pojma rizika ovo je pokriće prihvatljivo jer je ovde rizik realizovan bez uticaja volje osiguranika, odnosno ponašanja lica za čije radnje osiguranik odgovara, za njega lično predstavlja eventualnost, uzrok osiguranog slučaja je u tuđoj volji, a ne u njegovoj. Sa stanovi šta, pak, za štite iz osiguranja, opravdanje ovog pokrića je u tome što osiguraniku (na primer, privrednoj organizaciji) treba obezbediti naknadu uništenih vrednosti, što je i dru števno korisno, a što ne znači da je istovremeno pružena za štita štetniku (u datom primeru radniku te organizacije), jer se prema njemu osiguravač može regresnim zahtevom obratiti za isplaćeni iznos. (U ostalim slučajevima, to jest, kada nije u pitanju namerno prouzrokovana šteta, ne postoji pravo osiguravača da se regresira od ovih lica, član 939. stav 4. Zakona)”.¹⁴ Međutim, osiguravač ne naknađuje osiguraniku štete prouzrokovane nedostacima osigurane stvari, što je regulisano dispozitivnom normom člana 930. Zakona o obligacionim odnosima, a takođe osiguravač ne naknađuje ni štete prouzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako nije drugačije ugovoreno i na njemu je teret dokazivanja da šteta nastala upravo nekim od ovih događaja.

Radi svestranog osvrta na ostvarivanje prava regresa u oblasti osiguranja imovine valja istaći i da nakon zaključenja ugovora o osiguranju u realnim životnim tokovima dolazi do otuđenja osigurane stvari, pa tako dolazi i do prelaza zaključenog ugovora o osiguranju i interesa koji on štiti na pribavioca osigurane stvari. Naime, odredbama člana 937. Zakona o obligacionim odnosima precizirano je u stavu 1. da prava i obaveze ugovarača osiguranja prelaze po samom zakonu na pribavioca u slučaju otuđenja osigurane stvari kao i stvari u vezi sa čijom je upotrebom zaključeno osiguranje od odgovornosti, a u slučaju da je otuđen samo deo osiguranih stvari, koje u pogledu osiguranja ne čine zasebnu celinu ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu u pogledu otuđenih stvari, tako da iz izloženog sledi da navedeno zakonsko rešenje nudi moduse za zaštitu interesa kako osiguranika, koji će samim tim što otuđuje osiguranu stvar postići povoljniju cenu u kupoprodaji, te osiguravača, koji održava kontinuitet u poslovnom odnosu. Međutim, Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi nudi drugačija rešenja, obzirom da je članom 697. regulisano da ustupanje prava na predmetu ne sadrži i prenos prava iz osiguranja, ali je navedena norma dispozitivnog karaktera, kao i norma Zakona o obligacionim odnosima, te ni-

¹⁴ Prof. dr S. Perović, *Komentar zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, knjiga 2, str. 1516

su u potpunosti kontradikciji. Što se tiče opštih uslova za osiguranje imovine¹⁵ ustaljena poslovna praksa pre nego što su prihvaćena rešenja iz Zakona o obligacionim odnosima bila je da se drugačiji stav zauzima kada su u pitanju pokretne i nepokretne stvari, a u krajnjoj liniji ugovor se prenosio, ali se kod pokretnih stvari prenos uslovljavao obavezom osiguravača o otuđenju. Rok u kome se osiguravač obaveštava je osam dana od otuđenja stvari, a sankcija koju osiguranik u hipotetičkoj situaciji neobaveštavanja trpi je prolongiranje plaćanja premije, koje dospevaju i posle otuđenja. Naravno ugovor o osiguranju između osiguravača i pribavioca stvari može se raskinuti uz otkazni rok od 15 dana, što predstavlja subjektivni rok, te 30 dana od dana otuđenja stvari, koji rok je objektivne prirode, a prihvaćeni su i u opštim uslovima za osiguranje imovine¹⁶ s tim da je precizirano da otkazni rok o osiguranju prestaje u 24 časa dana kada ističe otkazni rok. Ipak, ako je polisa osiguranja izdata na donosioca ili po naredbi ugovor o osiguranju se kod otuđenja stvari ne raskida. "Pribavilač ne mora ni znati da je stvar koju pribavlja osigurana i pod kojim uslovima, prema tome, kada je zakon već dao pravo pribavioču da može da otkáže ugovor o osiguranju morao je biti dosledan i to mu priznati za sve vrste polise".¹⁷ Što se tiče situacije kada nad osiguranom stvari postoje založna i druga prava osiguraniku se naknada iz osiguranja ne može isplatiti bez saglasnosti nosilaca tih prava. "Pretpostavka za nastanak ove realne subrogacije je da je osiguravaču poznato da na osiguranoj stvari postoje prava trećeg lica. Normalno, on saznaje za tu činjenicu na osnovu prijave zainteresovanog lica, ali i na neki drugi način. Osim toga osiguravač mora znati da li treće lice pretenduje da se njemu isplati naknada".¹⁸ Ukoliko je osiguravač postupao savesno u odnosu na činjenicu postojanja tuđih stvarnih prava na osiguranoj stvari punovažno je isplaćivanje naknade osiguraniku, a kao parametar može poslužiti klauzula vinkulacije koju sadrži polisa osiguranja.

Odredbe koje sadrži član 939. Zakona o obligacionim odnosima posebno su važne za analizu naše teme, ostvarivanja regresa u osiguranju, u konkretnom slučaju osiguranja imovine, a zakonodavac njime jasno propisuje: "1. isplatom naknade iz osiguranja prelaze na osiguravača, po samom zakonu, do visine isplaćene naknade sva osiguranikova prava prema licu koje je po ma kom osnovu odgovorno za štetu 2. ako je krivicom osiguranika onemogućen ovaj prelaz prava na osiguravače, u potpunosti ili delimično, osiguravač se oslobađa u odgovarajućoj meri svoje obaveze prema osiguraniku 3. prelaz prava sa osiguranika na osiguravača ne može biti na štetu osiguranika, te ako je naknada koju je osiguranik dobio od osiguravača iz bilo kog uzroka niza od štete koju je pretrpeo, osiguranik ima pravo da mu se iz sredstava odgovornog lica isplati ostatak naknade pre isplate osiguravačevog potraživanja po osnovu prava koja su prešla na njega. 4. izuzetno od pravila o prelazu osiguranikovih prava na osiguravača ova prava ne prelaze na osiguravača ako je štetu prouzrokovalo lice u srodstvu u pravoj liniji sa osiguranikom ili lice za čije postupke osiguranik odgovara ili koji živi sa njim u istom domaćinstvu, ili lice koje je radnik osiguranika, osim ako su ta lica štetu prouzro-

¹⁵ Vidi uslove DDOR Novi Sad.

¹⁶ Vidi uslove za osiguranje imovine DDOR Novi Sad.

¹⁷ B. Jakaša, *Nekoliko napomena na propise Zakona o obveznim odnosima koji se odnose na osiguranje*, Osiguranje i privreda, br. 10/1979, str. 20

¹⁸ Prof. dr S. Perović, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, tom 2, str. 1531

kovala namerno 5. ali ako je neko od lica pomenutih u prethodnom stavu bilo osigurano od odgovornosti osiguravač može zahtevati od njegovog osiguravača naknadu iznosa koji je isplatio osiguraniku.¹⁹ Dakle, analizom gore navedenih odredbi dolazimo do zaključka da kod nastanka štete kritičnom prilikom za osiguranika nastupa situacija u kojoj mu se nameću dva alternativna pravna osnova za njenu restituciju, tako da se osiguranik može obratiti osiguravaču na osnovu ugovora o osiguranju, te štetniku, koji je odgovoran shodno građansko pravnoj odgovornosti. Naravno, osiguranik se ne može pozvati na ostvarivanje prava po oba osnova, videli smo to na početku ovog poglavlja priikom tumačenja načela obeštećenja, jer u slučaju da se osiguranik prvo obrati osiguravaču za obe štete, gubi pravo da se obrati i štetniku, pa induktivno dolazimo do zaključka da upravo subrogacijom osiguravača u prava osiguranika da potražuje isplaćeni iznos dolazi do potpunog poštovanja navedenog načela. “Prelaz prava osiguranika na osiguravača nakon isplate naknade iz osiguranja posledica je načela da je svrha imovinskih osiguranja naknada pričinjene štete. Otuda, ono je merilo za procenu da li takav odnos osiguranja ostvaruje pravdu i da li obezbeđuje pravnu sigurnost. Navedeni zadatak ostvaruje pravila o subrogaciji u pravu osiguranika nakon isplate naknade iz osiguranja, kao dominantna forma prelaza prava. U isto vreme, pravda i pravna sigurnost zahtevaju da se prilikom prelaza prava ima u vidu, eventualno, specifična priroda predmeta osiguranja i okolnosti koje zasnovani odnos osiguranja prate”.²⁰

Nakon prelaska osiguranikovih prava prema tuženim na, recimo, inostranog osiguravača prema samom zakonu, po osnovu isplaćene naknade iz osiguranja tuženi su solidarno u obavezi da isplate iznos utvrđene štete. Da bi došlo do subrogacije potrebno je da su kumulativno ispunjeni uslovi da je isplaćena naknada iz osiguranja osiguraniku, te da egzistira odsetni zahtev osiguravača prema odgovornom licu, pa samim tim regresni zahtev može da sadrži samo već izvršene činidbe, ne i buduće, i može da se postulira na pravima osiguranika prema štetniku u istom obimu. Ilustrativna je u tom pravcu presuda Vrhovnog suda Srbije prev 610/97 od 19. 11. 1997. godine u kojoj stoji “Nakon prelaska osiguranikovih prava prema tuženicima na inostranog osiguravača prema samom zakonu po osnovu isplaćene naknade iz osiguranja tuženici su solidarno u obavezi da isplate iznos utvrđene štete.”²¹ Nadalje, nije od značaja priroda odgovornosti trećeg lica, da li je u konkretnom slučaju u pitanju krivica štetnika ili gruba nepažnja, te obična nepažnja. Tako na primer “Vozač neosiguranog vozila regresni je dužnik osiguravača koji je platio štetu uz svaki oblik krivice. Samo na osnovu činjenice da je imalac motornog vozila koje je prouzrokovalo štetu (jedino se može uzeti u obzir prigovor vozača ako je štetu prouzrokovao iz nehata da mu se regresni zahtev smanji zbog teških socijalnih uslova, Zbirka sudskih odluka, Nova serija, knjiga 4, sveska 2, br. 120). Osiguravač ima pravo isto kao i vlasnik motornog vozila (osiguranik) zahtevati povraćaj plaćenog od štetnika (lica koje je ovlašćeno uzelo vozilo na poslu a nije bilo osigurano od regresa vozača) i kada je štetu prouzrokovalo običnom nepažnjom, u suprotnom bi štetnik bio privilegovan u odnosu na osiguravača, pošto vlasniku odgovara i za običnu

¹⁹ Prof. dr S. Perović, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, tom 2, str. 1532

²⁰ Mr V. Stojiljković, *Prelaz prava osiguranika na osigurača sa stanovišta pravde i pravne sigurnosti*, Pravni život, Beograd, br. 11, 12/1994, tom 2, str. 2289

²¹ Sudska praksa privrednih sudova, Bilten br. 2/98, Beograd, str. 110

nepažnju.²² Osnovne paralele razlike između subrogacije i regresa možemo povući upravo sa aspekta lica, kome se osiguravač obraća sa zahtevom za isplatu, jer je za subrogaciju karakteristično da osiguravač stupa u prava svog osiguranika prema trećem odgovornom licu, dok je specifičnost regresa da se osiguravač u krajnjoj liniji može obratiti i osiguraniku, obzirom da potražuje naknadu štete isplaćenu trećem oštećenom licu od lica odgovornog za nastupanje štete. Takođe karakteristično za subrogaciju je da njena dejstva nastaju *ex lege* u momentu isplate naknade iz osiguranja, te dominus litis u predstojećoj parnici postaje samo osiguravač, s tim da parnicu može povesti u roku od tri godine od dana saznanja za nastalu štetu i odgovorno lice i ovaj rok se odnosi i na osiguravača i osiguranika. Prava osiguravača, kao tužioca u regresnoj parnici izvedena su iz prava njegovog osiguranika i sudska praksa je ovog stanovišta, pa Vrhovni sud Srbije u svom rešenju prev 302/97 od 25. 02. 1998. navodi da "isplatom naknade iz osiguranja prelaze na tužioca kao osiguravača po samom zakonu do visine isplaćene naknade sva osiguranikova prava prema tuženom, kao licu, koje je odgovorno za štetu. Pravo tužioca kao osiguravača prema tuženom kao odgovornom licu izvedeno je iz prava njegovog osiguranika, tako da tuženi kao treće lice prema kome je osiguravač istakao regresni zahtev može da se brani prigovorima koje bi mogao da ističe i prema osiguraniku."²³ Međutim, "Prelaz prava na predmetu osiguranja sa osiguranika na osigurača moguć je i u vidu abandona (napuštaja). Sličnost subrogacije i abandona, da se u oba slučaja radi o prelasku prava osiguranika na osigurača, mogu kod slabije upućenih u odnose osiguranja stvore zabunu. U pitanju su, naravno, dva različita pojma. Mogućnost abandona povezana je sa potpunim gubitkom osiguranog predmeta, dok do subrogacije dolazi uvek kada je nadoknađena šteta osiguraniku. Dalje, abandonom prelazi svojina na stvari koja je predmet osiguranja, ali ne i zahtev za naknadu stekao kod subrogacije. Najzad, isplata naknade iz osiguranja uslov je za subrogaciju osigurača u prava osiguranika. Kod abandona to nije slučaj. Ovo, praktično, znači da čak i u slučaju potpunog gubitka osigurač ne može steći prava osiguranika prema trećem licu pre nego je osiguraniku isplatio naknadu iz osiguranja".²⁴ Dakle, iz gore navedenih konkretnih sudskih odluka, ali i iz presude Višeg privrednog suda pz 6131/2000 od 11. 10. 2000. godine uočavamo po kojim se parametrima zasniva aktivna legitimacija tužioca u regresnoj parnici, obzirom da u navedenoj presudi jasno stoji sledeće "Prvostepeni sud je usvojio ovako postavljeni tužbeni zahtev u obrazloženju pobijane presude, između ostalog, naveo da aktivna legitimacija tužioca proizilazi iz činjenice da je njegov osiguranik, Zavod za izgradnju grada Novi Sad, svoju kompletnu imovinu osigurao kod tužioca. Međutim, ovako utvrđenje prvostepenog suda je u suprotnosti sa stanjem u spisima prvostepenog postupka. Naime, u spisima prvostepenog postupka nalazi se polisa osiguranja imovine br. 93785909 od 25. 03. 1996. godine iz koje proizilazi da je ZIG u Novom Sadu kao osiguranik sa tužiocem zaključio ugovor o osiguranju imovine, semafora na području grada Novog Sada po spisku uz ovu polisnu, 419 kom po 8.000,00 novih dinara. Tuženi je u toku prvostepenog postupka osporavao da je i predmetni oštećeni semafor obuhvaćen navede-

²² Prof. dr S. Perović, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, tom 2, str. 1533

²³ Sudska praksa privrednih sudova, Beograd, 1998, Bilten br. 4, str. 116

²⁴ Mr V. Stojilković, *Prelaz prava osiguranika na osigurača sa stanovišta pravde i pravne sigurnosti*, Beograd, 1994, Pravni život, br. 11, 12, tom 2, str. 2285

nom polisom, a tužilac u toku prvostepenog postupka nije pružio spisak koji se navodi u predmetnoj polisi... u ponovnom postupku prvostepeni sud će pozvati tužioca da pruži dokaz da se predmetni oštećeni semafor nalazi na spisku semafora koji je sastavni deo polise osiguranja imovine ZIG-a, te će nakon utvrđenja i ostalih bitnih činjenica doneti novu odluku o tužbenom zahtevu i troškovima postupka.²⁵ Već smo prilikom definisanja osnovnih pojmova u ovoj oblasti napomenuli, ali nije suvisno istaći da je obim subrogacije određen visinom isplaćene naknade i iznosom koji treće lice duguje osiguraniku. "Stoga osiguravač ne bi mogao da od odgovornog lica zahteva pored naknade štete koju je ovaj dugovao osiguraniku još i svoje troškove oko utvrđivanja i isplate naknade iz osiguranja kao što sa druge strane nije dužan da od svog potraživanja odbije naplaćene iznose premija od osiguranika".²⁶ Međutim, iznos koji će okvirno biti limit za regresni zahtev zasniva se na realnim životnim okolnostima, te ugovoru o osiguranju, što vidimo na primeru presude Vrhovnog suda Srbije prev. 641/97 od 29. 10. 1997. godine u kojoj je sud stao na stanovište da "Kada su stranke zaključile ugovor o potpunom kasko osiguranju, nominalni iznos sume osiguranja unet u polis u vreme zaključenja ugovora odgovarao je premiji osiguranja, koju je osiguranik platio. Materijalna šteta koju je osiguranik (tužilac) pretrpeo i koju potražuje od osiguravača (tuženog) po osnovu zaključenog ugovora o kasko osiguranju ista je u momentu zaključenog ugovora i u momentu nastupanja osiguranog rizika, odnosno momentu presuđenja, a različit je samo njen nominalni iznos. On može biti znatno veći u vreme suđenja kada je došlo do obezvređivanja novca zbog inflacije. Bitno je da je osiguravač preuzeo obavezu da za slučaj nastupanja osiguranog rizika isplati osiguraniku potpunu naknadu štete."²⁷

Ukoliko osiguranik onemogućiti subrogiranje osiguravaču, osiguravač će se osloboditi obaveza prema njemu, a u slučaju da se sa svojim zahtevima u isto vreme odgovornom licu obrate i osiguranik i osiguravač prednost ima osiguranik. Osnovna odstupanja od subrogacije postoje u slučaju kada je štetu prouzrokovalo lice iz unapred određenog kruga, a to su najbliži članovi porodice, gde spadaju lica u srodstvu u pravoj liniji, lica koja žive u istom domaćinstvu sa osiguranikom i za koga osiguranik građanski odgovara. Takođe odstupanje postoji i kod lica, koje je radnik osiguranika, o čemu smo već govorili, ali valja istaći da je sudska praksa zauzela dva različita stanovišta i da je po jednom navedeni regres moguć samo ako je radnik štetu prouzročio namerno, ili grubom nepažnjom dok po drugom stanovištu osnova za subrogaciju nema ni u tom slučaju. Međutim, Zakonom o obligacionim odnosima je precizirano da su navedena lica odgovorna kada je šteta prouzrokovana namerno i to predstavlja izuzetno pravično rešenje, a ako su osigurani od odgovornosti tada osiguravač može zahtevati od njegovog osiguravača naknadu iznosa koji je isplatio osiguraniku.

Najzad, povucimo paralele sličnosti i razlike između subrogacije i cesije, a analiza istih vodi nas ka zaključku da je cesija specifična po tome što osiguravač ne mora da dokazuje da je šteta pokrivena osiguranjem niti da je iznos koji potražuje isplatio osiguraniku, već je potrebno da ponese cesionu ispravu i na osnovu nje potražuje iznos celokupne štete, a ne samo iznosa isplaćenog osiguraniku.

²⁵ Iz sudske prakse Trgovinskog suda u Novom Sadu.

²⁶ Prof. dr S. Perović, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, 1995, Savremena administracija, tom 2, str. 1535

²⁷ Sudska praksa privrednih sudova, Beograd, 1998, Bilten br. 1, str. 106, 107